

'Ik vind het verschrikkelijk voor

Werkvormen Levenslijn en Cirkelopdracht bij boek Selma

'Jullie hebben me echt aan het denken gezet,' was de reactie van een leerlinge aan het einde van de lessenreeks over Selma. In een vorig artikel (*Kleio* 5, 2019) heb ik aan de hand van twee werkvormen laten zien op welke wijze je in de klas kunt werken met persoonlijke verhalen. Maar er is nog meer mogelijk. Dit lesmateriaal is ontwikkeld bij het boek van Carolijn Visser *Selma. Aan Hitler ontsnapt, gevangene van Mao* (2016).

Janneke Riksen is vakdidacticus geschiedenis aan de universitaire lerarenopleiding van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Portret van Selma.
Privécollectie familie Tsao.

Visser beschrijft het dagelijks leven van de Joods-Nederlandse Selma en haar gezin. Selma ging in 1950 met haar Chinese man Chang Tsao in China wonen om een bijdrage te leveren aan de opbouw van het nieuwe China. Selma, Chang en hun twee kinderen leefden in Peking ten tijde van de Laatste Honderd Bloemen Bloeien-campagne, de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele Revolutie. Het gezin werd uiteindelijk slachtoffer van het maoïstische regime. Selma's indrukwekkende levensverhaal biedt volop mogelijkheden om de 'grote' twintigste-eeuwse geschiedenis van China door middel van activerende didactiek dicht bij leerlingen te brengen. Ook kan het gebruikt worden voor het vwo-examen vanaf 2022, waar Chinese geschiedenis een van de vier historische contexten is.¹

Actief Historisch Denken

De opdrachten zijn gebaseerd op het principe van Actief Historisch Denken. In Nederland zijn deze werkvormen bekend geraakt door drie bundels met uitgewerkte voorbeelden die zijn uitgegeven door Nijmeegse vakdidactici.² Onder Actief Historisch Denken wordt verstaan 'dat leerlingen de (historische) werkelijkheid niet als een vanzelfsprekendheid aanvaarden, maar – mede – beoordelen vanuit een historische invalshoek. De nadruk ligt dus op de (re)constructie van het verleden door leerlingen'.³

De leeractiviteiten van Actief Historisch Denken kennen een aantal ontwerpprincipes (zie kader).

Bij de werkvorm Levenslijn verplaatsen de leerlingen zich in tweetallen in het leven van Selma en Chang aan de hand van een aantal gebeurtenissen uit het leven van de familie. Deze gebeurtenissen verschillen van aard, maar laten zien hoe Selma en haar gezin in China leefden ten tijde van het ontstaan van de Volksrepubliek China en welke gevolgen de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele Revolutie hadden voor hun dagelijks leven. Sommige gebeurtenissen gaan over het gezinsleven, zoals bijvoorbeeld: 'Zomer 1948. Chang promoveert in Cambridge

Ontwerpprincipes van Actief Historisch Denken

- De opdrachten, historische vragen en problemen zijn uitdagend en leerlingen (re)construeren een historische redenering.
- Er is vaak niet één goed antwoord, maar er zijn meerdere redelijke antwoorden mogelijk, afhankelijk van de gekozen invalshoek of opgezette redenering.
- Leerlingen moeten hun (historische) voorkennis gebruiken om antwoorden te formuleren. De leeractiviteiten zijn dan ook vaak aanvullend op de lesstof en vervangen deze niet.
- Leerlingen moeten verschillende componenten van historisch denken gebruiken om redelijke argumenten en redeneringen te formuleren om tot antwoorden te komen en om elkaar – leerlingen werken vaak in tweetallen – te overtuigen van hun antwoord.⁴
- De opdracht is goed gestructureerd. De instructie, uitvoering en nabespreking van de opdrachten verloopt volgens vaste patronen. In de tussen- en nabespreking is er niet alleen aandacht voor de vak kennis (het wat), maar ook voor de vakspecifieke vaardigheden (het hoe) en voor het proces van historisch denken (het waarom en waartoe). Daardoor wordt het leren en denken van de leerlingen expliciet zichtbaar voor de docent.
- De opdrachten maken gebruik van samenwerkend leren. Leerlingen hebben elkaar vaak nodig om tot een overtuigend antwoord te komen.⁵

en krijgt een aantrekkelijke baan als docent aan de universiteit van Hongkong. De partij had een belangrijke opdracht voor hem en hij vertrekt in juli 1948 naar Hongkong. Selma blijft hoogzwanger achter.⁶

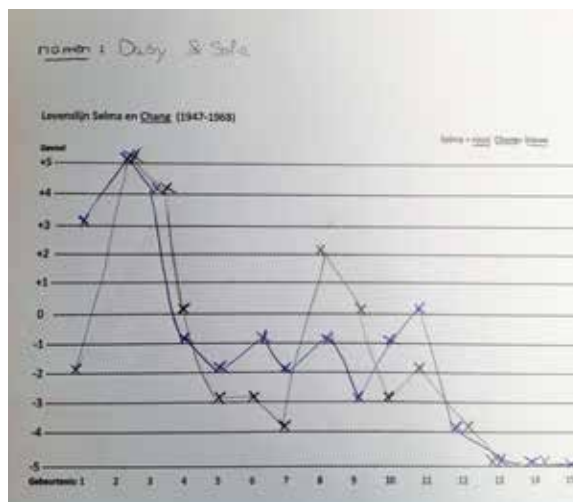
Andere gebeurtenissen gaan meer over politieke of economische ontwikkelingen binnen China en de gevolgen daarvan voor de familie, zoals de volgende gebeurtenis: 'In de nazomer van 1961 besluit Selma hulp te vragen aan haar familie in Nederland, door een brief te laten posten met een lange lijst met kleding en allerlei andere producten waar een tekort aan was. Haar vriendin zou alles mee terugbrengen. Daarmee omzeilde Selma de invoerbelasting, die honderd tot driehonderd procent kon bedragen.'⁷

Leerlingen moeten deze gebeurtenis door zowel de ogen van Selma als die van Chang beoordelen en daarbij een schaal voor het gevoel gebruiken van -5 (heel teleurgesteld of boos) tot +5 (heel blij of tevreden). Na het waarderen van de verschillende gebeurtenissen verbinden zij deze aan een levenslijn. Leerlingen moeten daarvoor met elkaar in discussie, en inhoudelijke argumenten en redeneringen geven de doorslag bij hun gezamenlijke waardering. Vervolgens gaan ze op zoek naar de overeenkomsten en verschillen in waardering van de gebeurtenissen tussen Selma en Chang en proberen ze deze te verklaren. Op die manier krijgen leerlingen inzicht in hoe Selma en Chang de verschillende gebeurtenissen beleefden. Waar waren Selma en Chang beiden blij of tevreden over en waar boos of teleurgesteld en waarom? Welke verklaringen zijn hiervoor te geven?

Blij of boos

In de les waren veel leerlingen het eens over het feit dat de eerstgenoemde gebeurtenis uit de zomer van 1948 hoog scoorde bij zowel Selma als Chang als het gaat om tevredenheid en blijdschap. Toch was niet iedereen het hiermee eens en ontstond er discussie tussen leerlingen over de vraag hoe het voor Selma was om alleen hoogzwanger achter te blijven. En of daar in China, in 1950, wellicht anders over werd gedacht dan wij nu doen. In deze redenering komen verschillende componenten van het historisch redeneren van leerlingen goed naar voren. Met behulp van de bron plaatsen leerlingen de gebeurtenis in de context van het China uit de jaren vijftig en leven zij zich in Selma en Chang in.

Bij de gebeurtenis waar Selma om hulp vraagt en de invoerbelasting omzeilt, viel de waardering ►

Twee leerlingen van het Alberdingk Thijm College in Hilversum discussiëren tijdens de werkvorm Levenslijn. Foto: Janneke Riksen.

Onder: De Levenslijn-opdracht, gemaakt door twee leerlingen.

1 Vanaf mei 2022 gaat Chinese geschiedenis onderdeel uitmaken van de leerstof voor het centraal examen vwo. De historische context 'China van keizer tot kapitalisme, 1842-2001' is een van de vier contexten.

2 Vries, J. de e.a., *Actief Historisch Denken* (Boxmeer 2004), H. Havekes e.a., *Geschiedenis Door-dacht* (Boxmeer 2005) en A. Aardema, e.a., *Leerlingen construeren het verleden* (Boxmeer 2011).

3 Zie Vries, J. de e.a., *Actief Historisch Denken*, en H. Havekes e.a., *Actief Historisch Denken Werkvormen die leerlingen motiveren en diverse aspecten van historisch denken actief laat inzetten*, tiny.cc/K6Vries.

4 Van Boxtel en van Drie geven aan dat historisch denken zes componenten bevat. Het stellen van vragen, gebruik van historische bronnen, contextualiseren, argumenteren, gebruik van historische begrippen, gebruik van structuurbegrippen. Zie o.a. in Boxtel, C., en van Drie, J., *Het vermogen tot historisch redeneren: onderliggende kennis, vaardigheden en inzichten*, in *Hermes* 12 nr. 43 (maart 2008), 45-58. En Van Drie, J., & Van Boxtel, C. (2008), *Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students' Reasoning about the Past*. *Educational Psychological Review*, 20(2), 87-110.

5 Aardema, A., e.a., *Leerlingen construeren het verleden* (Boxmeer 2011), 11.

6 Uit: *Selma. Aan Hitler ontsnapt, gevangene van Mao*, Carolijn Visser (Amsterdam 2016).

7 Ibidem.

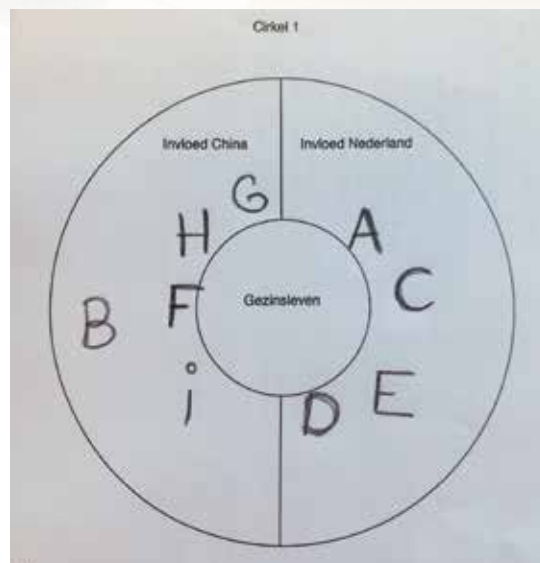
Leerlingen van het Alberdingk Thijm College werken aan de Cirkelopdracht. Foto: Janneke Riksen. Rechts: Uitgewerkte Cirkelopdracht.

bij de meeste leerlingen, gezien door de ogen van Chang, veel lager uit dan de waardering vanuit Selma. In hun argumentatie kwamen economische en politieke motieven naar voren. Leerlingen gaven aan dat het voor Chang, als trouw lid van de Communistische Partij, onacceptabel geweest moet zijn dat Selma de invoerbelasting op deze wijze ontdukte. Aan de andere kant was er ook veel begrip voor de schaarste en ontberingen die het gezin leed. Ook bij de waardering van deze bron gebruiken leerlingen in hun redenering de context van de Chinese samenleving en hanteren zij de vaardigheid inleving. Tot slot moesten leerlingen in tweetallen de twee levenslijnen overzien en het 'soort gebeurtenissen' duiden waarover Selma en Chang hetzelfde dachten en waarover zij verschilden. Hun antwoord moesten zij ook verklaren vanuit het begrip standplaatsgebondenheid.

Culturele verschillen

Voor Selma betekent de verhuizing van Nederland naar China een grote verandering. Zij is opgevoed in Nederland en krijgt te maken met een heel andere cultuur. Hoe gaan Selma en Chang in het dagelijks leven om met deze culturele verschillen?

In de Cirkelopdracht onderzoeken leerlingen aan de hand van een aantal primaire bronnen – brieffragmenten en foto's – welke keuzes Selma en Chang over verschillende onderwerpen maakten

en waardoor die keuzes werden beïnvloed. Aan de hand van plaatsbepaling in een cirkel spreken leerlingen met elkaar over de invloed van de Chinese communistische ideeën en Nederlandse opvattingen en tradities.

Voorafgaand bepalen de leerlingen in tweetallen in onderling overleg waar de bron over gaat. Elke bron heeft een letter. Als uit de bron blijkt dat deze het meest beïnvloed is door Nederlandse ideeën of tradities, wordt deze in de rechterhelft van de cirkel geplaatst. Als vooral het communistische China invloed heeft, dan wordt de letter

van de bron in de linkerhelft geplaatst. Vervolgens beredeneren de leerlingen per bron hoe groot de impact van de gemaakte keuze is op het gezinsleven en plaatsen zij de letter dicht tegen 'Gezinsleven' aan als de invloed groot is en verder naar de buitenrand als zij vinden dat de invloed kleiner is. Bij deze opdracht moeten leerlingen het samen eens worden over de plaatsing van de letter binnen de cirkel en zijn meerdere antwoorden mogelijk. De argumentatie en redenering die de leerlingen gebruiken zijn het belangrijkste. Leerlingen verschillen in de plaatsing van de bron in de cirkel, afhankelijk van hun redenering en interpretatie.

Verschillende culturen

Een van de bronnen is een brief uit het najaar van 1957, gepost door een vriendin buiten China, waarin Selma haar vader waarschuwt: 'de censor leest al mijn brieven twee, zo niet drie keer'. Veel zaken lagen politiek gevoelig. Dat gold ook voor het werk van Chang. Hij was lid van de Communistische Partij. Veel van wat hij deed was alleen bekend bij zijn superieuren. Daardoor lijkt het in Selma's brieven soms alsof het gezin alleen bestaat uit haarzelf, haar kinderen, Lentebloesem (de huishoudelijke hulp) en poes Moumoun.⁸

'Leerlingen ervaren bij het maken van deze opdracht hoe het is om te maken te hebben met verschillende culturen'

Een andere bron betreft een brieffragment van Chang aan de vader van Selma, 1963. Nadat de vader van Selma in China op bezoek was geweest, schrijft Chang aan zijn schoonvader: 'In your letter you mentioned the different ways of life in China and in Holland. I regret very much that you didn't stay longer in Peking. If you did, we would understand each other much more. In China the living standard is still very low, but there is no exploitation and threat of unemployment and everybody lives with an ideal. An old Chinese saying says: It is not the wealth but the aim that matters in life. We trust all the peoples in the world and I believe that the Dutch people will build a righteous society in the near future.'⁹ Leerlingen ervaren bij het maken van deze opdracht hoe het is om te maken te hebben met verschillende culturen. Selma en Chang zijn beiden geboren en opgegroeid in landen met verschillende gewoonten, tradities en politieke culturen. Door het lezen van de bronnen krijgen leerlingen inzicht in de complexiteit van het nemen van beslissingen in China. Ook ervaren zij hoe de Chinese regering vergaande invloed wilde uitoefenen op het privéleven van haar burgers.

Brieven schrijven

Bij de instructiefase, tijdens het werken en in de nabespreking van deze activerende werkvormen moet er consequent aandacht zijn voor de vragen: *wat* gaan de leerlingen doen, *hoe* moeten ze het doen en *waarom* doen ze de opdracht? Ook moet er tijd voor de nabespreking ingepland worden, waar niet alleen aandacht is voor wat er geleerd is, maar ook hoe leerlingen te werk zijn gegaan en waarom ze de opdracht eigenlijk hebben gemaakt.

Net als bij de Levenslijn staat bij de Cirkelopdracht het argumenteren en redeneren centraal. Leerlingen moeten elkaar overtuigen in hun keuzes en de onderbouwing daarvan.

In deze twee werkvormen plaatsen leerlingen, met behulp van inleving en standplaatsgebondenheid, het denken en handelen van mensen in hun historische context. Door middel van een persoonlijk levensverhaal krijgen leerlingen zicht op dit deel van het verleden van China en krijgt het betekenis voor hen. Dit bleek ook uit de antwoorden die leerlingen gaven op de vraag om een brief of twitterbericht aan Greta en Dop te schrijven.¹⁰ 'Beste Greta en Dop, Ik wilde jullie bedanken voor de informatieve brieven. Ik vind het verschrikkelijk voor jullie. Ook uw moeder, was te lezen uit de brieven, was een lieve en mooie vrouw. Het lijkt me verschrikkelijk om zo te moeten leven in dit communistische regime. Wat fijn dat u nu in Nederland woont, lijkt me. Zou u nog ooit teruggaan naar China om te kijken hoe het daar nu is? Door alle verbeteringen lijkt me dit interessant om te zien, maar ik zou ook jullie angst begrijpen. Ik hoor graag van jullie, jullie hebben me namelijk echt aan het denken gezet.' ■

⁸ Ibidem.

⁹ Brieffragment van Chang aan Selma, 1963, als bron opgenomen in het lesmateriaal *Selma's leven in China*, Janneke Riksen, VU Amsterdam, maart 2019.

¹⁰ Hellen Janssen, docente op het Zwijssen College te Veghel, heeft deze opdracht ontworpen, als slotopdracht in een toets over deze stof.

Nascholingsbijeenkomst

Op vrijdag 17 januari 2020 is er op de VU een nascholingsbijeenkomst over 'Selma's leven in China'. Deelnemers ontvangen het gehele leerlingmateriaal en de bijbehorende docentenhandleiding. Voor meer informatie zie de LEARN! Academy van de VU via tiny.cc/k6selmavu of mail naar j.k.w.riksen@vu.nl.